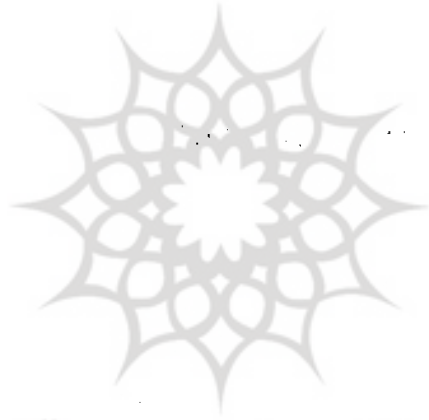

آشنائی کی باکتاب

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دکتر مصطفی رحیمی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حقوق اساسی
و نهادهای سیاسی

پښتونستان په پوهنتون كې د علومو او ادب
په پوهنتون كې د علومو او ادب

چند ماهی است که «حقوق اساسی و نهادهای سیاسی» جلد اول (مبانی و کلیات) نوشته دکتر ابوالفضل قاضی، استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، از طرف انتشارات این دانشگاه در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است.

موضوعهای این کتاب ۷۹۰ صفحه‌ای در پنج دفتر گرد آمده و در هر دفتر مطالب، گفتارها، فصلها و بخشهای متجانس گنجانیده شده است. دفتر اول مدخلی است بر حقوق اساسی و نهادهای سیاسی. دفتر دوم به بررسی مفهوم «دولت-کشور» پرداخته است. دفتر سوم اختصاص به رژیم سیاسی، ماهیت ترکیب، شیوه عملکرد و مسائل کلی آن دارد. در دفتر چهارم به شالوده‌بندی حکومت و نهادهای فرمانروا پرداخته شده است، و سرانجام، دفتر پنجم اختصاص به رابطه حکومت و مردم از نظرگاه حقوق اساسی دارد.

«این بحث که سالها فقط «حقوق اساسی» نام داشت، در دهه ۱۹۵۰-۱۹۶۰ به تدریج در دانشگاه‌های اروپا برعنوان اصلی، ترکیب «نهادهای سیاسی»^۱ نیز افزوده شد. غرض از چنین تحول اصطلاحی این است که با این تمهید، محتوای آن به درستی ترسیم شود و دامنه گسترده مطالب متنوع و روبه رشد آن درعنوان درسی انعکاس یابد.»^۲

در پاسخ اینکه حقوق اساسی چیست، می‌خوانیم:

«حقوق اساسی، به یک تعبیر، مولود رابطه بین فرد و جامعه از حیث خمیرمایه سیاسی آن است. پس آثار اولیه آن از لحظه‌ای ظاهر می‌شود که آزادی فرد در برابر قدرت دولت خودنمایی می‌کند. چند و چون اختیار فرد انسان در زندگی اجتماعی و سیاسی مطرح می‌شود و نحوه ترسیم حدود مرز اختیارات فرد و جامعه و حقوق و تکالیف متقابل این دو موضوع گفتگو قرار می‌گیرد. گفت و شنود بین «آزادی» و «قدرت» آغاز می‌شود. در هر جا که این گفت و شنود پررنگ‌تر و برجسته‌تر تجلی کند، در همانجا می‌توان به وضوح بیشتری عوامل آغازین و نطفه‌ای حقوق اساسی را جستجو کرد.»^۳

و نیز در همین بخش از قول موریس دو ورژه،^۴ استاد صاحب‌نظر

فرانسوی، آمده است:

«حقوق اساسی کمتر از گذشته حقوق «قانون اساسی» و بیشتر از پیش به شکل حقوق «نهادهای سیاسی» است، که ممکن است در متن قانون اساسی گنجانیده شده باشد یا خیر.»^۵

و در پایان نتیجه گرفته می‌شود که:

«موضوع حقوق اساسی عبارت است از بررسی و مطالعه پدیده‌های

1. Institutions politiques

۲. ص ۲

۳. ص ۱۷

4. M. Duverger

۵. ص ۳۹

نهادی شده سیاسی با شیوه حقوقی. یعنی مطالعه صورت بندی حقوقی پدیده های نهادی شده سیاسی، موضوع حقوق اساسی را تشکیل می دهد، و براین مدار، سازمان عمومی دولت، رژیم سیاسی، ساخت حکومت، روابط قوا، حدود مرز نهادها، انتخابات، پارلمان، وزراء و حقوق فردی و آزادیها مورد توجه و هدف بررسی حقوق اساسی است.»^۶

و از دید گاهی دیگر:

«نهضت قانون اساسی، در واقع، براینندی از این دو گرایش بود [تمایلات فرد گرایانه و تمایلات اجتماعی]. حقوقدانان و صلحای اجتماع که باید عملاً جامعه را به سوی تشکیلاتی عقلانی به پیش ببرند، در میان این دو جریان می بایست راهی را انتخاب می کردند که هم خیر و مصلحت عام را در برداشته باشد و هم حیثیت و شخصیت فرد لگدمال قدرت افسارگسیخته نگردد [...] قانون اساسی همان قرارداد اجتماعی و میثاق عام است که مردم آزاد و شهروندان صاحب حق، اصول و قواعد مندرج در آن را بر خود حاکم می کنند و به طوع و رغبت بر آن گردن می گذارند.»^۷

می دانیم که قرن هیجدهم قرن آزادی طلبی در پناه فرد گرایی است و همین نهضت است که به انقلاب کبیر فرانسه و براندازی رژیم فئودالی منتهی می شود. ولی ملاحظه می شود که پس از سقوط فئودالیسم مشکل بزرگ دیگری سر بر می کشد: کارخانه داران رژیم غیر انسانی و حشتناکی بر طبقات فرودست و بویژه طبقه کارگر تحمیل می کنند. وضع زنان در کارخانه ها تحمل ناپذیر می شود، کودکان به گونه ای ددمنشانه مورد استثمار قرار می گیرند، و بزرگتر هایشان نیز در برابر کار طاقت فرسا به زحمت نان بخور و نمیری به دست می آورند. واکنش این وضع ظهور مکتبهای مختلف «اجتماعی» است. متفکران بسیاری به انتقاد از مکتب فرد گرایی بر می خیزند و اصالت را از آن اجتماع می دانند نه فرد. ولی اگر مکتب

۶. ص ۵۷.

۷. ص ۵۹.

فرد گرایی به افراط رفته بود، اجتماع گرایان نیز به تفریط می پردازند و حقوق فرد انسانی به خطر می افتد. واکنش این وضع در مکتبهای حقوقی نیز دیده می شود:

«حقوقدانان غربی در آغاز، دو راه کاملاً متضاد را در تبیین رسالت و معنی حقوق اساسی در پیش گرفتند:

۱. حقوق اساسی به مثابه فن مربوط به اقتدار. از مهمترین هواداران این طرز تفکر یکی مارسل پرلو^۸ و دیگر ژرژ ودل^۹ استادان بنام این رشته را می توان به عنوان نمونه نام برد. مارسل پرلو می نویسد: «این پدیده اقتدار عمومی است که فی حد ذاته در وجه حقوقی آن موضوع حقوق اساسی واقع می شود...» و سپس نتیجه می گیرد که: «حقوق اساسی عبارت است از علم قواعد حقوقی که بر اساس آنها قدرت سیاسی مستقر می شود، اجرا می گردد و انتقال می یابد». حقوق اساسی، در این مسیر فکری، تکنیکی است که به موجب آن به طور اخص شیوه های حدودبرزگذاری و مقیدسازی نهادهای صاحب قدرت و به گونه اعم، بررسی علمی نحوه جریان اقتدار در جوامع مختلف، مورد مطالعه قرار می گیرد.

۲. حقوق اساسی، علم یا فن مربوط به آزادیها. در برابر آنانی که حقوق اساسی را از زاویه «اقتدار» می بینند، برخی دیگر معتقدند که باید آن را از نظر «آزادی» دید.

سپس نویسنده کتاب نتیجه می گیرد:

«این دو گرایش که هر کدام به گونه ویژه ای به غایت و هدف حقوق اساسی می نگرند، در آخرین تحلیل، یکجانبه و ناقص اند؛ چه حقوق اساسی علم آشتی «اقتدار» و «آزادی» است. چرا که فرد و دولت، فرمانبر و فرمانروا، و در پایان، آزادی و قدرت دوروی از یک سکه هستند و مجموع آنها با نظم و نسق خاص باید مطمح نظر واقع شود تا جامعیت و شمول حقوق اساسی با این دو مفهوم تحقق یابد. راهیابی

8. M. Prelot

9. G. Vedel

متعادل به نظمی که همه آزادیهای اساسی فرد و حقوق و صیانت‌های اولیه را در ارتباط با اقتدار دولت، که الزاماً وجود دارد، و با پشتیبانی قوه قاهره به منصفه ظهور می‌رسد ولی با مرزبندی قانونی و با حفظ حقوق فردی ادامه حیات می‌دهد، از نخستین اهداف و رسالت‌های حقوق اساسی است. خصلت حقوق اساسی آنچنان است که به تعارض پایه‌ای مضاعف حیات بشری بسته و وابسته است.»^{۱۰}

از خصوصیات این کتاب آن است که در جوار صاحب‌نظران حقوق اساسی از قبیل هابس و لاک و مونتسکیو و روسو به آراء و نظرات حکمای مسلمان نیز پرداخته و از آراء ابونصر فارابی و ابوعلی سینا و امام محمد غزالی و ابن خلدون و سایرین نیز سخن رفته است.

تاکنون در کتابهای معدود مربوط به حقوق اساسی در ایران، فرق میان «حاکمیت مردم» و «حاکمیت ملی» به مسامحه برگزار شده بود، که در این کتاب مورد بحث جداگانه قرار گرفته است. در نظریه حاکمیت مردم «هریک از شهروندان دارای حق اساسی مشارکت برای صورت‌بندی اراده حاکم است. حاکم یعنی حاصل جمع افرادی که هیأت اجتماع را تشکیل می‌دهند. پس هر فرد مبلغی از این قدرت حاکم را به تناسب تعداد اعضای جامعه داراست [...] و دارنده سررشته حاکمیت، حتی به صورت مطلق آن، به جای آنکه شهریار یا دستگاه دولتی باشد، هیأت جامعه‌ای است مرکب از افراد عضو».^{۱۱}

در نظریه حاکمیت ملی «حاکمیت که عبارت از مجموع قدرتهای دولت - کشور است، متعلق به کلیتی است به نام ملت. ملت، دارای شخصیت حقوقی و متمایز از کسانی است که آن را تشکیل می‌دهند. موجودی واقعی است متفاوت از افراد و گروه‌ها و طبقات. انتزاعی است از جمعیت ساکن در قلمرو یک دولت - کشور که حاکمیت از آن اوست و توسط

۱۰. ص ۶۱ تا ۶۳.

۱۱. ص ۱۹۳.

نمایندگان او اعمال می‌گردد».^{۱۲}

همچنین، در بخش مربوط، «قانونی بودن» و «حقانی بودن» قدرت سیاسی مورد بحث قرار گرفته و شکافته شده است.^{۱۳}

در فصل مربوط به حکومت مردم (مردم سالاری) این نوع حکومت به خوبی شکافته شده و چهار اصل آن به این شرح ذکر گردیده است:

(۱) حاکمیت ملی، (۲) تفکیک قوا، (۳) حقوق فردی، (۴) قوانین اساسی مدون.

مشخصات پایه‌ای مردم سالاری نیز به شرح زیر مورد بحث قرار گرفته است: (۱) همگانی بودن مشارکت، (۲) وجود آزادیها، (۳) چندگانگی سیاسی^{۱۴}، (۴) حکومت اکثریت و احترام به اقلیت، (۵) برابری مردم، (۶) توزیع خردمندانه قدرت.

در بخش مربوط، نظریه کلی «دولت-کشور» به خوبی شکافته شده و از مسأله «حاکمیت» و تحول تاریخی آن سخن رفته است. همچنین درباره مفهوم ملت گفتگو شده و از امر پیچیده «قدرت سیاسی» و مباحث آن سخن به میان آمده است.

در بخش «رژیم سیاسی» از محل نشوونمای آن و ماهیت رژیم سیاسی و تفکیک قوا و طبقه‌بندی نمونه‌ای رژیمهای سیاسی سخن رفته است.

در بخش «ساختار حکومت و نهادهای فرمانروا» از پارلمان و ترکیب آن، و اختیارات و وظایف آن و سایر مباحث مربوط گفتگو شده است.

در بخش «مردم و حکومت» از آبخور تاریخی حقوق فردی و آزادیهای عمومی، از ضمانتهای حقوقی آنها، از برداشتهای جدید در این باره و از انواع آنها سخن رفته و سپس رشته بحث به مسأله انتخابات کشیده شده

۱۲. ص ۱۹۵. مشخص کردن عبارت از نویسنده این سطور است.

۱۳. ص ۳۰۳ تا ۳۱۲.

و از انواع آن سخن به میان آمده و حق مطلب ادا گردیده است. رویهمرفته، انتشار کتابی مفصل درباره حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، خدمت فرهنگی مغتنمی است و چون در محیط ما پرداختن به تألیف و آفرینش معمولاً کم صورت می‌گیرد باید قدر تدوین چنین مجموعه‌ای را دانست. تدوین کتاب بر پایه آخرین دستاوردهای این فن صورت گرفته است و گذشته از تجربه طولانی نویسنده در کار تدریس، حاصل تتبع کافی او در آثار استادان حقوق اساسی و نهادهای سیاسی نیز هست.

از آنجا که در هر کاری ایرادی هست (و در کتابی ۸۰۰ صفحه‌ای ناچار بیشتر) مواردی به نظر رسید که اگر مقبول واقع شود در چاپهای آینده مورد توجه قرار خواهد گرفت:

— در صفحه ۱۷ در گفته‌سگو از منشأ تاریخی حقوق اساسی، نهادهای سیاسی تمدن سومر از قلم افتاده است. توضیح آنکه به موجب تحقیقات سی سال اخیر پژوهندگان انگلیسی معلوم گردیده است که:

«در نیمه هزاره چهارم قبل از میلاد در سومر دولتهای مستقل تشکیل شد. نظام سیاسی در آن دولتها بر سه بنیاد استوار بود: حکمران شهر، شورای معمرین یا شورای شیوخ و بزرگان، و مجمع شهر که آن را «مجمع همشهریان» می‌گفتند. یکی از محققان به نام جاکوبسن^{۱۵} در کتاب خود به نام «پیش از عصر فلسفه» نظام شهرهای سومری را به «دموکراسی بدوی» وصف کرده و درباره مجمع شهر و شورای معمرین می‌نویسد: «در دموکراسی بدوی سومر قدرت نهایی سیاسی در دست مجمع عمومی شهر قرار داشت که از تمام مردان بالغ آزاد تشکیل می‌گشت. به طور متعارف، امور روزمره جامعه را شورای معمرین شهر اداره می‌کرد. تمام کارهای بزرگ و تمام تصمیمهای مهم از مجمع عمومی همه اتباع سرچشمه می‌گرفت.»

محقق دیگری به نام اسپیزر^{۱۶} می‌نویسد: «مقام «مجمع شهر»

15. Jacobsen

16. Speiser

سومری که اهمیت تاریخی اش اخیراً شناخته شده بر پایه «مشورت» استوار بود، و آن دلالت داشت بر محدود کردن قدرت سیاسی. فرض این بود که هیچ امر مهم اجتماعی به اجرا درنیاید مگر اینکه پیشتر به تصویب مجمع برسد. سومریان این تدابیر را در نگهبانی استقلال شهر بر ضد حکمرانی فردی به کار گرفتند.»

جاکوبسن می افزاید: «در دموکراسی بدوی بین النهرین سومری، همچون دموکراسیهای کلاسیک یونان که کاملاً تکامل یافته بودند، مشارکت در حکومت تعلق به بخش وسیع جامعه داشت.»
بعدها در شهرهای مستقل کرت و فنیقی، بنیادهای سیاسی تمدن سومری، یعنی مجمع شهر و شورای معمرین، به وجود آمدند و از آن طریق به شهرهای کرانه آسیای صغیر و ایونی راه یافتند.»^{۱۷}

بنابراین دموکراسی آسیا مقدم بر دموکراسی یونان باستان بوده است.

— در صفحه ۲۲۵ از وجود «مارکسها و انگلسها» سخن رفته است؛ در حالی که اینان از لحاظ اهمیت نظریات خود در این دو قرن منحصر به فرد بوده اند.

— در صفحه ۲۲۷ می خوانیم:

«حکومت، بهتر از همه کس خیرعام را می شناسد. سیاست معادله ای نیست که همه کس از آن سردر آورد، بلکه طلسمی است که تنها فرمانروا یا هیأت حاکمه رمز و راز آن را می دانند...»

با شناسایی که از سایر آثار و ترجمه های نویسنده داریم باید گفت که این سطور «از دستش در رفته است». در هر حال، این حکم با این اطلاق درست به نظر نمی رسد.

— در صفحه ۳۸۸ در بیان «انواع دولت سوسیالیستی» از «شکل شورایی» (در اتحاد شوروی) و از «دموکراسیهای توده ای» (در کشورهای اروپای شرقی) سخن رفته است. در حالی که جای این بحث (که نویسنده

۱۷. تمام اطلاعات راجع به سومر از کتاب دموکراسیهای کهن نوشته فریدون دانا گرفته شده است.

کتاب به خوبی به آن واقف است) خالی است که اولاً حکومت شورایی در اتحاد شوروی اسم بی‌مسمایی است. برای توضیح بیشتر باید گفت که شوراها (سویتها) سازمانهایی بودند که در انقلاب ناموفق ۱۹۰۵ روسیه از اجتماع آن کشور جوشیدند و با سرکوب شدن انقلاب مذکور از بین رفتند. در سال ۱۹۱۷ بار دیگر شوراها گوناگون از قبیل «شورای سربازان»، «شورای کارگران» و غیره در آن کشور سربر کشیدند. این شوراها به علت اغتشاشهای گوناگون و مخصوصاً فرار دسته‌جمعی سربازان از جبهه اغلب مسلح بودند. لنین که برای قیام برضد حکومت موقت به سلاح و نیروی این شوراها نیاز داشت به شعار «تاکتیکی» — یعنی مصلحتی — «همه قدرت از آن شوراها» متوسل شد؛ در حالی که «تزر» او از ابتدا قدرت یافتن حزب بود نه چیز دیگر. شوراها در گرماگرم انقلاب فریب خوردند و با قیام بلشویکها همداستان شدند، اما پس از قدرت یافتن دولت، همگی منحل شدند و فقط نامشان در ترکیب «اتحاد جماهیر شوروی» (= شورایی) باقی ماند.

اما داستان اینکه چرا رژیمهای دیکتاتوری اروپای شرقی «دموکراسی» نام گرفتند، اجمالاً از این قرار است: در پایان جنگ دوم جهانی، به هنگام تقسیم غنائم میان دولتهای بزرگ، استالین حاضر نشد کشورهای اروپای شرقی را — که در پایان جنگ تسخیر کرده بود — رها کند. از طرفی، انگلستان اصولاً به عنوان «حمایت از آزادی لهستان» وارد جنگ شده بود و برای او دشوار بود که بخشی از اروپا را به شوروی واگذارد، مخصوصاً که متفقین به عنوان حمایت از آزادی مردمان و استقلال ملتها جنگیده بودند. از سوی دیگر نیز توان خارج کردن شوروی از اروپای شرقی را نداشتند. ناچار به دنبال مذاکرات مفصل طرفین قرار شد که کشورهای اروپای شرقی در حیطه اقتدار شوروی باقی بمانند، ولی رژیم حکومتی آنها «دموکراسی» باشد (آن‌طور که غربیان پیشنهاد می‌کردند) منتها از نوع «توده‌ای» آن (آن‌سان که استالین می‌خواست). اما باید ذکر شود که این رژیمها (تا سال ۱۸۸۹) نه دموکراسی بودند و نه توده‌ای.

— در صفحه ۳۹۳ از «رفاه نسبی ایجاد شده در اتحاد جماهیر

شوروی و کشورهای اروپای شرقی « سخن رفته است. براساس اطلاعات جدید باید در این باره تجدید نظر شود.

— در صفحه ۶۵۲ می‌خوانیم که «فلسفه مارکس بیان‌کننده خواسته‌های طبقه کارگر است.» در اینجا تسامحی به چشم می‌خورد. بهتر است گفته شود مارکس چنین ادعایی داشت، ولی صحت آن مسلم نیست.

— در صفحه ۷۶۴ در بحث درباره «برابری» امر بسیار کشدار و پیچیده «برابری اقتصادی» (که در آزادی سیاسی تأثیر دارد) از قلم افتاده است. باید انصاف داد که بیشتر صاحب‌نظران غربی نیز خود را از این بحث فارغ می‌دانند و مارکسیست‌هایی هم که این موضوع را مطرح می‌کنند، اغلب حقوق‌دان نیستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

امامی تلامی، دکتر محمد (مترجم)

مباحثی از کتاب حقوق بین الملل اقتصادی

مؤلفان: دومینیک کارو، پاتریک ژویارد و تیوفلوری

تهران، انتشارات واحد امور اقتصادی و بین المللی وزارت امور اقتصادی و دارایی، خرداد ۱۳۶۷، ۳۰۲ صفحه،

۳۰۰۰ نسخه، ۵۰۰ ریال

مباحث عمده این کتاب که از جمله کتب نادر در زمینه حقوق بین الملل بخصوص تاریخچه و عملکرد صندوق بین المللی پول و بانک جهانی به فارسی است عبارتند از: حقوق بین الملل اقتصادی و نظام اقتصادی بین المللی، وابستگی متقابل اقتصادی دولتها: نظام پولی، صندوق بین المللی پول، حدود حاکمیت پولی دولتها، همکاری پولی بین المللی و...

جباری، دکتر غلامحسین؛ خواجه‌نوری، مهرداد؛ مظلومی، نادر (مترجمان)

مجموعه شرایط بیمه‌های باربری

تهران، کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی، ۱۳۶۸، ۹۰ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۵۵۰ ریال.

به موجب عبارات صریحی که در متن بیمه‌نامه‌های باربری شرکتهای بیمه ایرانی درج می‌شود، مجموعه شرایط انستیتو بیمه گران لندن جزء لاینفک قراردادهای بیمه است و حقوق و تعهدات بیمه گذار و بیمه گر در قرارداد بیمه را تعیین می‌کند. در کشور ما از ابتدای فعالیت شرکتهای بیمه این کلوزها به زبان اصلی عیناً مورد عمل بوده‌اند. کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی با این باور که در اختیار داشتن ترجمه مجموعه شرایط مزبور موجب درک بهتر تعهدات طرفین در بیمه‌های باربری می‌گردد و در پیشگیری و یا لااقل سهولت حل و فصل دعاوی مؤثر واقع می‌شود، اقدام به ترجمه دقیق این متون کرده است. کتاب حاضر می‌تواند خدمت شایانی به بیمه گذاران و بیمه گران و مؤسسات حمل و نقل و بانکها و سایر مؤسسات ذینفع در صادرات و واردات کشور عرضه کند.

حسینی، دکتر حسن پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مقامات عالی قوه مجریه در قانون اساسی ایران و فرانسه و مطالعه تطبیقی آنها

تهران، انتشارات دانشگاه تهران، تیر ۱۳۶۹، ۱۵۸ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۵۰۰ ریال.

این کتاب سه فصل دارد که در فصل نخست از «مقامات عالی قوه مجریه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» سخن به میان آمده و در فصل دوم به «مقامات عالی قوه مجریه در قانون اساسی فرانسه» پرداخته شده و در نهایت یک مطالعه تطبیقی بین این دو نظام صورت پذیرفته است. لغات و اصطلاحات مربوط به قانون اساسی فرانسه نیز در این کتاب آمده است.

سیر قانون و داد گستری در ایران

تهران - نشر چشمه، بابل - کتابسرای بابل، زمستان ۱۳۶۸، ۴۹۰ صفحه، ۵۰۰۰ نسخه، ۳۸۰۰ ریال.

کتاب را سه بخش تشکیل داده است: ابتدا از «سیر قضا و داد گستری به حکایت تاریخ» سخن به میان آمده است، سپس «نظری اجمالی بر قوانین مدون معاصر» دارد و در پایان «مسائل سیاسی دنیای معاصر» مطرح گردیده است. ضمناً در این کتاب متن کامل قانون اساسی مشروطه سلطنتی ایران، متن کامل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (پس از اصلاحات)، قانون اساسی فرانسه، قانون اساسی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و قانون اساسی ایالات متحده آمریکا نیز آمده است.

سازمان حج و اوقاف و امور خیریه

مجموعه قوانین و مقررات اوقافی

تهران، انتشارات اسوه، ۱۳۶۸، ۲۵۰ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۹ ریال.

موضوعات این مجموعه در چهار فصل ارائه شده است شامل:

۱. ترجمه باب وقف تحریر الوسیله حضرت آیه الله العظمی امام

خمینی قدس سره الشریف

۲. اصل چهل ونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۳. قوانین و آییننامه های سازمان حج و اوقاف و امور خیریه

۴. مواردی از قوانین و مقررات موضوعه در ارتباط با اوقاف

فرهنگ، دکتر منوچهر (مترجم)

جنبه‌های حقوقی تجارت خارجی

تهران، کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی، ۱۳۶۸، ۴۳۲ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۳۰۰۰ ریال.

کتاب دارای دو بخش به این ترتیب است:

۱. «جنبه‌های حقوق خصوصی»، شامل این مباحث: قرارداد فروش بین‌المللی کالا، روشهای پرداخت و تضمین پرداخت، قراردادهای حمل و نقل، بیمه، نمایندگی در خارج، و انتخاب قانون حاکم بر قرارداد و صلاحیت محاکم.

۲. «جنبه‌های حقوق عمومی»، شامل این مباحث: روشهای صادرات و واردات، تنظیم صادرات، و تنظیم واردات.

«ضمایم کتاب» عبارتند از: کنوانسیون ملل متحد درباره قراردادهای فروش بین‌المللی کالاها، عرف و روش یکنواخت اعتبارات اسنادی، مقررات یکنواخت اسناد وصولی اتاق بین‌المللی بازرگانی، مقررات یکنواخت سند حمل و نقل مرکب، موافقتنامه درباره روشهای پروانه‌گذاری واردات، موافقتنامه درباره موانع فنی تجارت، و موافقتنامه درباره اجرای ماده ۷ موافقتنامه عمومی تعرفه‌ها و تجارت. کتاب توضیح علائم اختصاری و فهرست راهنما نیز دارد.

فیض، دکتر علیرضا

مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، جلد دوم: مجازات

تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - اداره کل انتشارات و تبلیغات، تابستان ۱۳۶۸، ۲۰۴ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۷۰۰ ریال.

جلد اول این کتاب درباره جرم و مجرم در اسفند ۱۳۶۴ منتشر گردید و جلد دوم کتاب که ادامه بحثهای گذشته است در چهار بخش تنظیم شده که عبارتند از: مباحث مقدماتی درباره مجازات، کیفر

حدود، کیفرهای جنایات بر نفس و اعضا، و تعزیرات.
پایان کتاب به فهرست آیات، فهرست روایات، فهرست اعلام و
فهرست تفصیلی عناوین، اصطلاحات و کلمات اختصاص یافته
است.

قاضی، دکتر ابوالفضل (مترجم)

جامعه‌شناسی سیاسی

مؤلف: موریس دوورژه

تهران، انتشارات دانشگاه تهران، خرداد ۱۳۶۹، ۶۰۲ صفحه، ۱۵۰۰ ریال.

مقدمه این کتاب در مورد «مفهوم جامعه‌شناسی سیاسی» است.
در بخش عمومی «تصویری کلی از جامعه‌شناسی سیاسی» ارائه شده
است که در آن به مباحث «چارچوبه‌های سیاست»، «عوامل
تضادهای سیاسی» و «از تضاد تا همگونی» پرداخته شده و در بخش
ویژه از «احزاب سیاسی و گروههای ذی نفوذ» سخن به میان آمده
است.
مطالعه این کتاب به علاقه‌مندان و دانشجویان رشته‌های حقوق و
علوم سیاسی توصیه می‌شود.

قاضی، دکتر ابوالفضل

حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، جلد اول: مبانی و کلیات

تهران، انتشارات دانشگاه تهران، اسفند ۱۳۶۸، بیست و چهار + ۷۹۰ صفحه، ۵۰۰۰ نسخه، ۳۰۰۰ ریال.

کتاب دارای پنج دفتر با عناوین زیر است: دفتر نخست:
چشم انداز کلی، دفتر دوم: دولت-کشور، دفتر سوم: رژیم سیاسی،
دفتر چهارم: ساختار حکومت و نهادهای فرمانروا، دفتر پنجم: مردم و
حکومت.

مؤلف محترم، گفتار اول این کتاب را چنین آغاز کرده است:

«اندیشیدن درباره موضوعاتی چون جامعه، دولت و حکومت، ذهن بشر را از همان ادوار باستانی به خود مشغول داشته است. متفکران و فیلسوفان در پی یافتن بهترین شیوه‌های حکومت و وصول به جامعه آرمانی یا مدینه فاضله، بخش مهمی از تلاشهای خود را به کار گرفته‌اند. آثار پُرارزش و قابل ملاحظه آن اعصار هنوز هم در دنیای امروز قابل بحث و فحص است؛ زیرا از همان‌گاه که بشر در باب سرنوشت اجتماعی و پیرامون خود به تأمل پرداخت، به اهمیت و حساسیت مسائل مربوط به دولت و حکومت پی برد و خوشبختی مادی و معنوی افراد و جوامع را در ارتباط تنگاتنگی با سازمان‌بندی سیاسی و شکل و محتوای حکومت و چگونگی اعمال قدرت یافت...»

امیدواریم مجلدات بعدی این کتاب هرچه زودتر در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.

کاتوزیان، دکتر ناصر

اعتبار امر قضاوت شده در دعوی مدنی (تجدید نظر شده بر مبنای قوانین کنونی)

تهران، کانون وکلای دادگستری، اسفند ۱۳۶۸، شانزده + ۴۰۰ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۳۲۰۰ ریال.

مؤلف محترم در یادداشت چاپ چهارم چنین می‌نویسد:

«بیست و پنج سالگی نقطه اوج جوانی و برومندی است، ولی برای کتابی که باید نمودار نظام قضایی باشد سن سالخوردگی و فتور است. اگر خون تازه‌ای در این کالبد فرتوت جریان نیابد، بیگمان باید صحنه را ترک گوید و کنج عافیت گزیند؛ چرا که نه ارمغانی تازه دارد و نه توان حرکت. سستی و عقب‌ماندگی، بویژه در دوران تحول و شتاب جامعه دوچندان می‌شود و بدان می‌ماند که پیاده‌ای لنگان عزم همسفری شاهباز کند و موری جلو دار رودخانه‌ای عظیم شود.

قانونگذار ما دودلی و تردید را بر شتاب انقلابی افزوده است: هم سریع می‌دود و هم بی احتیاط؛ افتان و خیزان می‌رود و تجربه می‌آموزد،

ولی هنوز بر سر دوراهی است. می‌خواهد در آیین دادرسی نیز به فقه سنتی وفادار بماند و سازمانی ساده و صمیمی و متناسب با آن قواعد برپا دارد و، چون به مانعی سخت برمی‌خورد، دلزده و به اکراه گامی لرزان در جهت تحول برمی‌دارد و دیری نمی‌پاید که با مشکلی تازه روبرو می‌شود.

این سرگردانی در دستگاه قضایی نیز هویداست: دادرسان حرفه‌ای و دانشگاهی کم و بیش به نظم پیشین دادرسی وفادارند و رعایت آن را لازمهٔ حق‌گزاری می‌شناسند و نوسیدگان انقلابی از این همه پیچ و خم ناشناخته آزار می‌بینند و گاه به جان آمده، بر قانون و قانونگرایی می‌تازند و می‌خواهند دست و پا را از این عقال‌گران رها سازند!

ادبیات حقوقی ما باید در ساحل رودخانه‌ای چنین پرغلیان رشد کند، آب سرکش را آرام سازد و بستر معقول آن را نشان دهد و خود نیز با آن همگام شود. در بازنگری و نوسازی کتاب اعتبار قضیه محکوم‌بها چنین هدفی دنبال شده است و نویسنده امیدوار است که نخستین اثر حقوقی او، پس از رسالهٔ وصیت، با نام نو (اعتبار امر قضاوت شده) و ترکیب تازه‌ای که پیدا کرده است، پس از بیست و پنج سال رکود و سکون، نشاط و حرکت لازم را برای همگامی با تحول جامعه باز یابد.»

فهرست اهم عناوین این کتاب بدین شرح است:

فصل اول: کلیات

فصل دوم: ایجاد اعتبار امر قضاوت شده

فصل سوم: شروط استناد به قاعده-نسبی بودن اعتبار امر قضاوت

شده

فصل چهارم: اعتبار امر قضاوت شده در حقوق اسلام.

حقوق انتقالی، تعارض قوانین در زمان

تهران، کانون وکلای دادگستری، ۱۳۶۹، ۳۰۰ صفحه، ۵۰۰۰ نسخه، ۳۰۰۰ ریال.

نویسنده ارجمند دریادداشت چاپ دوم چنین آورده است:

«چاپ نخست این کتاب چنانکه باید منتشر نشد و شاید هنوز هم شماری از نسخه‌های آن در کنج انبارها و در زمره کاغذهای باطل مانده یا پوسیده باشد. بحرانهای دانشگاهی و تنشهای انقلاب چندی مانع از پرداختن به این گونه کتابها بود. پس از آن نیز مجتمع دانشگاهی که به جای ناشر اصلی نشست منزلت کتاب را شناخت و آن را شایسته عرضه ندید. به گفته شاعر خالی بود به غلط افتاده؛ دست و پا گیر می‌نمود و می‌بایست از صحنه خارج شود و مهجور ماند. در حالی که به جرأت می‌توان گفت موضوع آن یکی از دشوارترین و فنی‌ترین و در عین حال تازه‌ترین بخشهای حقوق است.

در نشر جدید، استخوان بندی کتاب بجا مانده، ولی محتوای آن، به اندازه‌ای که ارزش دوباره خواندن را داشته باشد، تغییر کرده است. نویسنده امیدوار است که حقوق انتقالی، پس از چهارده سال فراموش ماندن و عزلت، در چهره تازه خود توجه محققان را جلب کند و مطالب آن انگیزه پژوهشهای مفیدی در این زمینه بشود.»

فهرست عناوین اصلی کتاب بدین شرح است:

فصل اول: عدم تأثیر قانون در گذشته:

مبحث اول: معنی قاعده، مبحث دوم: مبنا و اعتبار قاعده، مبحث

سوم: قلمرو قاعده، مبحث چهارم: مستثنیات قاعده.

فصل دوم: حکومت قانون بر آینده:

مبحث اول: اثر فوری قانون، مبحث دوم: اجرای اصل در

موقعیتهای گوناگون، مبحث سوم: استثنای اصل «اثر فوری قانون».

گرجی، دکتر ابوالقاسم

مقالات حقوقی، جلد دوم

تهران، انتشارات دانشگاه تهران، اردیبهشت ۱۳۶۹، ۳۲۵ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۱۰۰۰ ریال.

این مجموعه از ده مقاله تشکیل شده است که عناوین این مقالات بدین ترتیب است:

مقاله اول: پاره‌ای از مهمترین موارد اختلاف بین شیعه و مذاهب

مهم اسلامی

مقاله دوم: تأثیر منطق در علم اصول

مقاله سوم: نگاهی به تحول علم اصول و مقام آن در میان علوم

دیگر

مقاله چهارم: قیاس استنباط

مقاله پنجم: آراء غزالی در علم اصول فقه، نگاهی به کتاب

مستصفی

مقاله ششم: ید مالکی و ید ضمانی

مقاله هفتم: ضمان عاقله

مقاله هشتم: قانون و حکومت در اسلام

مقاله نهم: ولایت و حکومت

مقاله دهم: مالکیت در اسلام

موسوی عاملی، سید شمس‌الدین محمّد بن علی

مدارک الاحکام فی شرح شرایع الاسلام، جلد اول و دوم

مشهد، مؤسسه آل‌البیت لاحیاء التراث، ۱۴۱۰، ۳۷۶ + ۴۱۲ صفحه، ۲۰۰۰ ریال (هر مجلد).

شرایع الاسلام از متداول‌ترین و مهمترین متون فقهی شیعه است که از هنگام نگارش و نشر در حوزه‌های علوم اسلامی مورد توجه عالمان و فقیهان قرار گرفته؛ از این روی بسیاری آن را به شرح و تحقیق و

پژوهش گرفتند و بدین سان ده ها کتاب در شرح و حاشیه و تعلیق آن پدید آمد. مدارک الاحکام نیز از جمله شرحهای آن است که عالمان و شرح حال نگاران و کتاب شناسان بزرگ آن را از بهترین کتابهای استدلالی فقهی شیعی به شمار آورده اند.

کتاب به گونه گروهي تحقیق شده است. در این راه افزون بر مقابله نسخه های چهارگانه، کلیه روایات منقول و اقوال فقهی استخراج و به منابع و مصادر اصلی ارجاع شده است.

تحقیق کتاب و چاپ و حروفچینی آن دقیق و پاکیزه است. در حال حاضر دو جلد از مجموعه کتاب به چاپ رسیده است و مجلدات بعدی بزودی منتشر خواهد شد.

هنجنى، دکتر سید علی (مترجم)

حقوق مخاصمات مسلحانه، جلد اول

مؤلف: پروفیسور شارل روسو

تهران، دفتر خدمات حقوقی بین المللی جمهوری اسلامی ایران، تابستان ۱۳۶۹، ۳۷۶ صفحه، ۳۰۰۰ نسخه، ۲۲۰۰ ریال.

مترجم محترم در بخشی از پیشگفتار خود در مورد این اثر چنین نگاشته است:

«شارل روسو استاد ممتاز دانشگاه پاریس مؤلف این کتاب، بحق یکی از بزرگترین علمای حقوق بین الملل در جهان به شمار می رود. تعداد کسانی که علاوه بر تخصص در رشته خود احاطه عالمانه به مسائل آن داشته باشند کم است ولی شارل روسو از آن جمله است. انتخاب کتاب حقوق مخاصمات مسلحانه برای ترجمه در وهله اول به جهت مقام علمی و اعتبار خاص نویسنده آن و طبعاً اثر ارزشمند و منحصر بفردی بود که عرضه کرده بود. کمبود تألیفات در زمینه حقوق بین الملل و بویژه مسائل تخصصی آن در زبان فارسی نیز علت دیگری برای اقدام به این کار بود. کتاب جامع جمیع جهات جنگ و صلح است. همان طور که خود نویسنده می گوید از نیم قرن پیش تاکنون در

فرانسه، علمای حقوق بین‌السلل به مسائل مربوط به جنگ و قواعد آن به‌طور مفصل نپرداخته و کتاب حاضر توانسته است با توجه به کلیه جوانب تئوریک و پراتیک موضوع، به‌طور مستند و دقیق، جای خالی را پر کند. از سوی دیگر، وجود چنین متنی جامع و کامل در زمینه حقوق عرفی و قراردادی بین‌المللی جنگ که در آن از کلیه تحولات مربوط در جهان معاصر بحث به‌میان آمده باشد و انسان را در جریان دقیق روابط بین‌المللی دنیای غرب قرار دهد در جامعه کنونی ایران که بعد از پیروزی انقلاب بزرگ اسلامی توسعه عظیمی در روابط بین‌المللی او حاصل شده است بی‌فایده به‌نظر نمی‌رسید.»

اهم‌عناوین کتاب بدین صورت است:

عنوان اول که در این جلد درباره آن بحث شده «راه حل سابق: حقوق جنگ» است که این مباحث را شامل می‌شود: تخصم: جنگ زمینی (۱- آغاز جنگ، ۲- آداب جنگیدن، ۳- پایان جنگ) و جنگ دریایی (۱- صحنه مخاصمات و متخاصمین، ۲- روشها و وسایل مخاصمه، ۳- حق غنیمت‌گیری).

امیدواریم ترجمه جلد دوم این کتاب بزودی در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پښتونستان د علومو او مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علومو انسانی